

ביטוח נכות כללית

גמלאות ענף נכות כללית

במסגרת ענף נכות כללית משולמות על-פי חוק הקצבאות האלה :

- **קצבת נכות** – הכנסה מינימלית לקיום לנכים שכושרם להשתכר מעבודה או ממשלח ידם נפגע (משולמת מ-1974).
- **קצבה לשירותים מיוחדים** – משולמת לנכים התלויים בעזרת הזולת בביצוע פעולות היומיום או הזקוקים להשגחה מתמדת, לממן עזרה לסיוע בפעולות אלה (מ-1979).
- **גמלה לילד נכה** – משולמת למשפחות המטפלות בילדך הנכה בבית (מ-1981).

הענף מטפל גם בגמלאות שאינן מכוח חוק הביטוח הלאומי :

- **גמלת ניידות** – משולמת למוגבלים בניידות (מי שסובלים בליקויים ברגליים כמפורט בחוק), לשם השתתפות בהוצאות הניידות שלהם מחוץ לבית (מ-1975).
- **פיצוי לנפגעי גזת** – משולם למי שקיבל הקרנות לטיפול במחלת הגזת בשנים 1946-1960 ועקב כך חלה (מ-1995).
- **פיצוי לנפגעי פוליו** – משולם למי שחלה במחלת הפוליו בישראל או טופל בישראל ובעקבותיה נגרמה לו נכות רפואית (מ-2007).

מקבלי הגמלאות

ב-2017 קיבלו 242,100 מבוטחים קצבת נכות כללית – עלייה של 3.5% לעומת 2016 (לוח 1), ויותר מ-283 אלף קיבלו קצבה אחת או יותר מענף נכות כללית בביטוח לאומי – עלייה של כ-5% לעומת 2016 (לוח 2). קצבאות נכות משולמות גם על-ידי הענפים נפגעי עבודה ונפגעי פעולות איבה בביטוח הלאומי ואגף השיקום במשרד הביטחון. נכים שאינם מקבלים קצבה הם מי שרמת הנכות שלהם לא עברה את תנאי הסף לקצבה או שהם לא איבדו מכושרם להשתכר או שלא מיצו את זכויותיהם.

מחקר שעשו המוסד לביטוח לאומי וגיוינט-מכון ברוקדייל ב-2012, מצא כי 24.7% מהאוכלוסייה בגיל העבודה בישראל מגדירים עצמם (הגדרה סובייקטיבית) כבעלי מוגבלות ברמה כלשהי המפריעה לתפקודם¹. יוצא אפוא שרק כרבע מהמגדירים את עצמם נכים מקבלים קצבת נכות מהביטוח הלאומי.

1 נאון ואחרים (2012). בעלי מוגבלות בגיל העבודה בישראל – שכיחות באוכלוסייה, מאפיינים ומצב תעסוקתי. המוסד לביטוח לאומי.

לוח 1: מקבלי גמלאות ענף נכות לפי סוג הגמלה (ממוצע לחודש), 2017-2013

שנה	קצבת נכות		שירותים מיוחדים		ילד נכה		ניידות	
	מספר המקבלים	שיעור השינוי	מספר המקבלים	שיעור השינוי	מספר המקבלים	שיעור השינוי	מספר המקבלים	שיעור השינוי
2013	222,641	2.3	40,860	8.0	36,006	12.2	35,311	3.6
2014	226,552	1.8	46,214	13.1	40,473	12.4	36,601	3.7
2015	229,745	1.4	50,823	9.8	44,624	10.3	37,910	3.6
2016	233,945	1.8	54,986	8.2	49,616	11.2	39,372	3.9
2017	242,100	3.5	58,537	6.5	54,929	10.7	40,920	3.9

מקבלי קצבת נכות כללית מהווים כ-87% מכלל הזכאים לקצבאות מהענף (לוח 2). מספרם הממוצע בחודש הגיע ב-2017 ל-242,100, שהם כ-4.8% מהאוכלוסייה בגיל הזכאות לקצבה (18 עד גיל פרישה). בתום כעשור שבמהלכו השתנה גיל הפרישה ונחקק תיקון 109 לחוק (חוק לרון), שיעור הגידול השנתי במספר מקבלי הקצבה עלה והתייצב על 3.5% והוא גבוה משיעור הגידול של האוכלוסייה בגיל העבודה (2.4%).

שיעור הגידול במספר מקבלי הקצבה לשירותים מיוחדים עדיין בעלייה, בהמשך לעלייה ניכרת בשנים קודמות בעקבות השינוי במבחני הזכאות לקצבה (הוספת מבחן ה-IADL) והפחתת מספר ימי ההמתנה עד תחילת הזכאות לקצבה. גם מספר הילדים מקבלי גמלה (גמלה לילד נכה) עלה, אף שהיא צפויה שהשפעה של הרחבת העילות המזכות בגמלה (תקנות אור-נוי 2) תחלוף. מספר מקבלי גמלת ניידות עלה ב-3.9% בהשוואה ל-2016.

מנובמבר 1999, מי שמתקיימים בו כל התנאים וההגדרות בחוקים ובתקנות יכול לקבל יותר מגמלה אחת מענף נכות כללית בעד אותו פרק זמן. בדצמבר 2017 קיבלו 56,999 נכים בגירים ו-4,496 נכים קטינים בו-זמנית שתי גמלאות או יותר (לוחות 2 ו-3). בולטות במיוחד הקצבה לשירותים מיוחדים, שכ-79% ממקבליה זכאים גם לקצבאות נוספות (בדרך כלל קצבת נכות), והפיצוי לנפגעי פוליו, אשר כ-73% מהזכאים לו מקבלים גם קצבה נוספת (בעיקר ניידות).

לוח 2: מקבלי גמלאות נכות בוגרים לפי סוג הגמלה ושיעור השינוי לעומת שנה קודמת. 2017-2015 (דצמבר)

מספר המקבלים / סוג הגמלה	מספר המקבלים 2015	שיעור השינוי לעומת 2014 (%)	מספר המקבלים 2016	שיעור השינוי לעומת 2015 (%)	מספר המקבלים 2017	שיעור השינוי לעומת 2016 (%)
סך הכל						
נכים בוגרים	263,467	1.9	270,031	2.5	283,191	4.9
נכות כללית	231,165	1.2	235,428	1.8	246,259	4.6
שירותים מיוחדים	52,225	6.9	56,282	7.8	59,877	6.4
ניידות	34,079	17.4	35,534	4.3	37,528	5.6
גזות	4,463	1.6	4,522	1.3	4,650	2.8
פוליו	4,232	-0.4	4,193	-0.9	4,151	-1.0

ביטוח נכות כללית

לוח 2: מקבלי גמלאות נכות בוגרים לפי סוג הגמלה ושיעור השינוי לעומת שנה קודמת. 2015-2017 (דצמבר) (המשך)

מספר המקבלים / סוג הגמלה	מספר המקבלים 2015	השינוי לעומת 2014 (%)	מספר המקבלים 2016	השינוי לעומת 2015 (%)	מספר המקבלים 2017	השינוי לעומת 2016 (%)
גמלה אחת						
נכות כללית בלבד	184,860	0.5	186,759	1.0	195,052	4.4
שר"מ בלבד	10,438	11.9	11,658	11.7	12,629	8.3
ניידות בלבד	11,919	5.3	12,498	4.9	13,247	6.0
גזות בלבד	3,860	3.7	3,969	2.8	4,134	4.2
פוליו בלבד	1,129	1.3	1,135	0.5	1,130	-0.4
שתי גמלאות						
נכות כללית ושר"מ	28,326	5.8	30,289	6.9	32,080	5.9
נכות כללית וניידות	6,999	-0.2	7,007	0.1	7,473	6.7
נכות כללית וגזות	240	-19.7	198	-17.5	154	-22.2
נכות כללית ופוליו	226	-15.7	186	-17.7	174	-6.5
שר"מ וניידות	2,773	8.7	3,061	10.4	3,402	11.1
שר"מ וגזות	154	13.2	146	-5.2	157	7.5
שר"מ ופוליו	56	24.4	63	12.5	71	12.7
ניידות וגזות	64	-1.5	75	17.2	73	-2.7
ניידות ופוליו	1,415	3.4	1,454	2.8	1,473	1.3
גזות ופוליו	פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	-
שלוש גמלאות						
נכות כללית, שר"מ וניידות	9,464	5.1	10,050	6.2	10,511	4.6
נכות כללית, שר"מ וגזות	48	-25.0	43	-10.4	41	-4.7
נכות כללית, שר"מ ופוליו	46	-20.7	46	0.0	37	-19.6
נכות כללית, ניידות וגזות	16	-15.8	10	-37.5	פחות מ-10	-
נכות כללית, ניידות ופוליו	510	-11.0	451	-11.6	395	-12.4
שר"מ, ניידות וגזות	55	5.8	59	7.3	66	11.9
שר"מ, ניידות ופוליו	432	14.0	477	10.4	542	13.6
שר"מ, גזות ופוליו	פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	-	-
ניידות, גזות ופוליו	פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	-
ארבע גמלאות						
נכות כללית, שר"מ, ניידות וגזות	19	-29.6	15	-21.1	14	-6.7
נכות כללית, שר"מ, ניידות ופוליו	411	-6.2	374	-9.0	325	-13.1
שר"מ, ניידות, גזות ופוליו	0	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	-

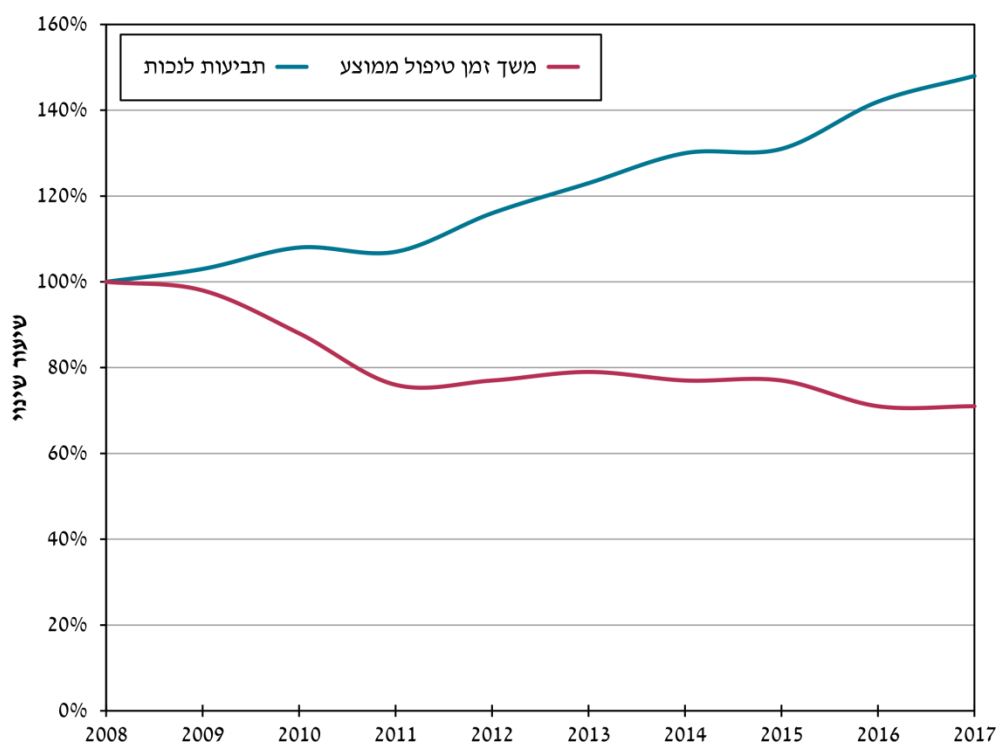
לוח 3: מקבלי גמלאות נכות קטינים לפי סוג הגמלה. דצמבר 2017

גמלה	מספר מקבלים 2017	השינוי לעומת 2016 (%)
סך הכל	57,282	10.5
גמלה אחת		
ילד נכה	52,546	11.3
ניידות	240	9.6
שתי גמלאות		
ילד נכה וניידות	4,496	2.0

שיפור השירות ומיצוי זכויות

הביטוח הלאומי מגביר בשנים האחרונות את פעילותו לשיפור השירות למבוטחים ולהגברת מיצוי זכויות. מדד בולט לאיכות השירות הוא משך הזמן החולף ממועד ההגשה של התביעה ועד קבלת ההחלטה, ולמיצוי הזכויות – מספר התביעות המוגשות. וכך, למרות הגידול המתמיד במספר התביעות בארבע השנים האחרונות, משך הטיפול הממוצע בתביעה לקצבת נכות יורד בעקביות וב-2017 היה נמוך בכ-29% לעומת 2008 (51 ימים בממוצע). עיקר הירידה הושגה בשנים 2011-2008 (תרשים 1).

תרשים 1: השינוי במספר התביעות לקצבת נכות ובמשך הטיפול הממוצע בתביעה, 2008-2017

קצבת נכות

■ הזכאים לקצבה

לקצבה חודשית זכאי מי שהוא תושב ישראל, מגיל 18 ועד גיל הפרישה, אשר עקב נכותו נפגעה יכולתו להשתכר מעבודה (לא מובאת בחשבון הכנסה שלא מעבודה). הקצבה מבטיחה הכנסה מינימלית לקיום על-פי תנאי החוק. יש שני סוגי זכאים לקצבה: משתכרים ועקרות בית.

ביטוח נכות כללית

- **משתכרים**: גברים או נשים שבעקבות ליקוי גופני, שכלי או נפשי, ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, איבדו מכושרם להשתכר, או שכושרם להשתכר הצטמצם ב-50% או יותר, או שהכנסתם החודשית מעבודה אינה עולה על הרף הקבוע בחוק² (60% מהשכר הממוצע).
- **עקרות בית**: נשים נשואות שלא עבדו מחוץ למשק ביתן תקופות המוגדרות בחוק לפני שהגישו את התביעה לקצבה, ואשר עקב ליקוי גופני, שכלי או נפשי, הנובע ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, איבדו 50% לפחות מכושרן לתפקד במשק הבית.

■ קביעת הזכאות לקצבה

בתהליך קביעת הזכאות לקצבה כמה שלבים:

- **בדיקת ההכנסות מעבודה**: בדיקת גובה ההכנסות מעבודה המאפשרות תשלום קצבה. גובה ההכנסות אינו קבוע ומשתנה בהתאם למצב הרפואי ולקבוצה שהמבוטח שייך אליה.
- **קביעת אחוזי הנכות רפואית**: רופא מוסמך מטעם הביטוח הלאומי קובע את אחוזי הנכות הרפואית (המבטאים את חומרת המצב הרפואי) על-פי בדיקות רפואיות ומסמכים רפואיים ובהתאם למבחנים בחוק: הרופא ופקיד התביעות בודקים אם מתקיימים תנאי הסף להגדרת האדם כנכה: (א) אם הוא משתכר – נכות רפואית של 60% לפחות, או 40% כשיש ליקוי אחד לפחות בשיעור של 25% או יותר. (ב) עקרת בית – נכות רפואית של 50% לפחות.
- **קביעת דרגת אי-כושר השתכרות**: פקיד התביעות של המוסד, לאחר שנועץ ברופא המוסד ובפקיד השיקום, קובע באיזו מידה נפגע כושרו של הנכה להשתכר (דרגת אי-כושר), בהתאם למידת יכולתו לשוב לעבודתו באופן מלא או חלקי או יכולתו להשתלב בעבודה מתאימה אחרת, ובכפוף להשכלתו, כושרו הגופני ומצבו הרפואי. דרגת אי-כושר מלאה או חלקית מבטאת אובדן מלא או חלקי של כושר ההשתכרות, ודרגה קבועה או זמנית מצביעה על אובדן כושר ההשתכרות לצמיתות או לפרק זמן מוגבל. אובדן כושר השתכרות נמוך מ-50% אינו מזכה בקצבה.

■ "חוק לרון"

באוגוסט 2009 נכנס לתוקף תיקון 109 לחוק הביטוח הלאומי (חוק לרון) שנועד לשפר את התנאים של מקבלי קצבת נכות היוצאים לעבוד, מתוך כוונה לשפר את איכות חייהם ולשלבם בחברה. השינוי העיקרי בעקבות התיקון היה האפשרות להגדיל את ההכנסה מעבודה בלי לשלול את הזכאות לקצבה ואת ההטבות הנלוות לה, ולהבטיח כי הסכום הכולל מהשכר ומהקצבה יהיה תמיד גבוה מסכום הקצבה בלבד³. כדי להבחין בין בעלי פוטנציאל גבוה להשתלבות בעבודה לבין מי שסיכוייהם לכך נמוכים יותר, חולקו הנכים לשתי קבוצות (ראו לעיל **נכים**

2 בשנים 2009-2016 בעקבות תיקון 109 לחוק (חוק לרון), נעשתה הבחנה בין שתי קבוצות זכאים לעניין רף ההכנסות לזכאות לקצבה: (א) בעלי לקות חמורה או זכאות ממושכת אם הכנסתם מעבודה אינה עולה על 60% מהשכר הממוצע (לקות חמורה: מי שנקבעה לו נכות רפואית בשיעור 70% לפחות, או שהוא סובל מפיגור שכלי או ממוגבלות נפשית בשיעור 40% לפחות. זכאות ממושכת: היה זכאי לקצבה 60 חודשים לפחות ב-7 השנים שקדמו ל-1.8.2009). (ב) שהכנסתם מעבודה אינה עולה על 45% מהשכר הממוצע.

3 עד החלת התיקון, הקצבה הופסקה בהתאם להשכלה (כאשר ההכנסה מעבודה היתה גבוהה מ-37.5/45/55% מהשכר הממוצע). כעת היא מקווצת כך: להכנסות של 68%-29% מהשכר הממוצע – קיזוז של 30%; להכנסות של 93%-68% – קיזוז של 40%; ולהכנסות הגבוהות מ-93% – ב-60%. הכנסות מעבודה שאינן עולות על 29% מהשכר הממוצע אינן מקווצות.

משתכרים). נוצרו גם רמות שונות של הכנסות מעבודה במטרה לעודד גם אנשים עם לקות חמורה או זכאות ממושכת להשתלב בעבודה. נוספה קצבה חדשה – **קצבת עידוד**, המשולמת במקום קצבת נכות למי שהכנסתו מעבודה עולה על הסכום שנקבע בחוק, כלומר 45%-60% בהתאם לקבוצה, אם היה זכאי לקצבת נכות 12 חודשים לפחות.

בינואר 2017 בוטלה כאמור האבחנה בין שתי הקבוצות, אך הניכוי ההדרגתי מהקצבה עקב הכנסות מעבודה נמשך גם לאחר ביטול זה. כמו כן בוטל המונח קצבת עידוד וכל התשלומים הם במסגרת קצבת נכות.

■ גובה קצבת הנכות והתוספות

- נכה משתכר או עקרת בית שנקבעה להם דרגת אי-כושר מלאה (75% לפחות) זכאים לקצבה חודשית בגובה 26.75% מהסכום הבסיסי כהגדרתו בחוק – 2,342 ש"ח ב-2017⁴.
- נכים בדרגת אי-כושר מלאה, שאינם שוהים במוסד ושרמת הנכות הרפואית שלהם 50% לפחות (לאנשים עם סעיפי ליקוי 33 או 91 – 40% נכות), זכאים לקצבה חודשית נוספת (**קח"ן**) בסכום של 252-372 ש"ח. כ-74% ממקבלי קצבת נכות היו זכאים ב-2017 לקח"ן. לבן/בת זוג תושב ישראל (נשואים או ידועים בציבור), שהכנסתו החודשית אינה עולה על 57% מהשכר הממוצע – משולמת תוספת של 50% מקצבת היחיד המלאה. עקרת בית אינה זכאית לתוספת בעבור בן זוגה.
- הורה נכה זכאי בגין כל אחד משני הילדים הראשונים (כהגדרת ילד בביטוח הלאומי) לתוספת של 40% מקצבת היחיד המשולמת לנכה.
- מי שמקבלים תוספת בעבור התלויים בהם ויש להם הכנסות שלא מעבודה – מנוכה מתוספת זו (בלבד) כל סכום ההכנסה שלא מעבודה.

מקבלי קצבת נכות זכאים גם להטבות מגופים ציבוריים שונים בתנאים שונים, כגון פטור מתשלום דמי ביטוח לאומי ומס הכנסה והנחות בארנונה.

■ מקבלי קצבת נכות

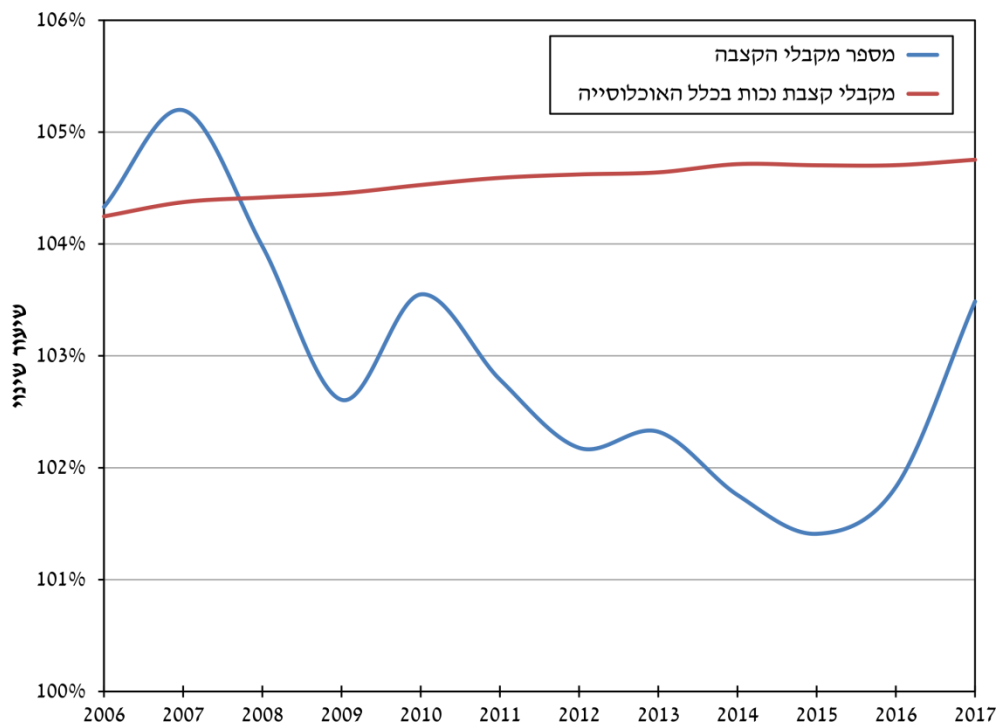
מתחילת שנות ה-2000, שיעור הגידול במספר המקבלים קצבת נכות היה גבוה פי 2 ויותר בהשוואה לגידול הטבעי באוכלוסייה. לגידול זה כמה סיבות: (א) ההעלאה ההדרגתית של גיל הפרישה לגברים ולנשים; (ב) הגידול בשיעורי התחלואה באוכלוסייה, שנבע מהעלייה בדיווח על מחלות ומהירידה בשיעורי התמותה בקרב החולים; (ג) הורדת המינימום להכנסות המאפשר זכאות לקצבת נכות והקיצוז ההדרגתי של קצבת הנכות ביחס להכנסות מעבודה.

משמוצה הפוטנציאל של מצטרפים חדשים שנעשו זכאים בעקבות השינויים הללו, הגידול השנתי הממוצע במספר המקבלים היה 2.4%, נמוך משיעור הגידול של האוכלוסייה בגיל העבודה (3.5%). בין 2014 ל-2016 חלקם של מקבלי קצבת נכות בקרב האוכלוסייה בגיל העבודה התייצב ברמה של 4.7% וב-2017 עלה מעט לשיעור של 4.8% (תרשים 2).

4 כל הסכומים בפרק זה נכונים ל-2017.

ביטוח נכות כללית

תרשים 2: השינוי במספר המקבלים קצבת נכות ושיעורם באוכלוסייה בגיל העבודה (אחוזים), 2017-2006

התפלגות מקבלי הקצבה בדצמבר 2017 לפי מין ודרגת האי-כושר שנקבעה להם, מצביעה על פער ניכר בין משתכרים לעקרות בית⁵, שיותר ממחציתן מקבלו קצבה בדרגות האי כושר הנמוכות (60%-65%) – לעומת כ-22% מכלל הנשים (לוח 4).

לכ-82% מהמשתכרים (גברים ונשים) נקבע אובדן כושר השתכרות מלא והם זכאים לגמלה מלאה, לעומת עקרות הבית, שרק לכ-38% בהן נקבע אובדן כושר מלא. הבדלים אלה נובעים ממבחני הזכאות השונים בין שתי הקבוצות. יותר משליש מן המקבלים לוקים בבעיה נפשית כליקוי עיקרי⁶, שמאפייניו משתנים בגילים השונים: בגיל צעיר בולטים הליקויים המולדים (כגון פיגור, חירשות וליקוי נפשי⁷), ובגיל מבוגר גדל שיעורם של הליקויים המתפתחים עם הגיל (כגון פנימי ואורוגניטלי⁸) (לוח 5). בדומה ל-2016, גם ב-2017 הגיל הממוצע של מקבלי קצבת נכות היה 46.5.

5 ההתפלגות לפי דרגת אי-כושר ואחוזים רפואיים מופיעה בלוח 21 שבנספח לוחות ענפי הביטוח.
 6 הליקוי בעל האחוז הרפואי הגבוה ביותר מבין הליקויים. אחוזי הנכות הרפואית בביטוח הלאומי אינם נקבעים על-פי מחלות אלא על-פי האיברים ותפקודם.
 7 פיגור: כולל את הלקוים בתסמונת דאון. נפשי: כולל גם את הלקוים באוטיזם.
 8 פנימי: כולל מחלות דם, לב, כבד וריאות, סוכרת, אסתמה ומרבית חולי הסרטן. אורוגניטלי: כולל בעיות בכליות, בדרכי השתן והרבייה ובשלפוחית השתן (שכיח בקרב חולי סרטן הערמונית).

לוח 4: מקבלי קצבת נכות לפי דרגת אי-כושר ומין (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

מין	סך הכל		דרגת אי-כושר (אחוזים)			
	מספרים מוחלטים	אחוזים	60%	65%	74%	75% - 100%
סך הכל מספרים מוחלטים	246,259		23,338	20,936	5,687	196,298
סך הכל אחוזים		100.0	9.5	8.5	2.3	79.7
גברים	143,204	100.0	8.3	6.8	1.7	83.2
נשים	103,055	100.0	11.2	10.8	3.1	74.9
סך הכל משתכרות	88,453	100.0	8.4	8.5	2.3	80.9
עקרות בית	14,602	100.0	28.1	25.1	8.3	38.4

לוח 5: מקבלי קצבת נכות לפי גיל, גיל ממוצע וליקוי עיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

ליקוי עיקרי	סך הכל		גיל (אחוזים)					
	מספרים מוחלטים	אחוזים	24-18	34-25	44-35	54-45	55-גיל פרישה	גיל ממוצע
סך הכל מספרים מוחלטים	246,259		19,957	37,820	46,313	58,420	83,749	46.5
סך הכל אחוזים		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
נפשי								
הפרעות פסיכוטיות	48,509	19.7	21.9	26.0	26.5	20.4	12.0	43.0
הפרעות פסיכונירוטיות	37,393	15.2	19.7	19.5	17.2	15.4	10.9	43.5
פיגור שכלי	23,394	9.5	17.7	16.9	12.6	7.8	3.7	39.0
פנימי	55,910	22.7	9.3	9.7	13.9	22.7	36.6	53.0
אורוגניטלי	7,821	3.2	1.2	1.7	2.4	3.8	4.3	51.4
נוירולוגי	31,893	13.0	16.8	13.2	12.6	11.8	12.9	45.8
לוקומוטורי	21,636	8.8	4.9	5.5	7.5	10.1	11.0	49.8
חوشي								
ראייה	11,106	4.5	4.1	4.0	4.4	4.7	4.8	47.3
חירשות	6,255	2.5	4.0	3.0	2.3	2.2	2.3	44.3
אחר	2,342	1.0	0.4	0.4	0.6	1.1	1.4	52.1

כ-46% ממקבלי קצבת נכות הם נשואים⁹ ועשויים להיות זכאים לתוספת בעבור בן/בת זוג, אך רק 34% בהם מקבלים תוספת זו בשל הכנסות גבוהות של בן/ת הזוג (מעבודה ושלא מעבודה) או שלהם (שלא מעבודה) (לוח 6). שיעור הנשים המשתכרות הנשואות נמוך, משום שאישה נשואה שלא עבדה לפני הגשת התביעה פרק זמן המוגדר בחוק נחשבת לעקרת בית. עם זאת,

9 לא כולל מי שיש להם ידועה/ה בציבור.

ביטוח נכות כללית

שיעור הנשים המוגדרות עקרות בית הולך וקטן ואילו שיעור המוגדרות משתכרות גדל, לאור הגידול בשיעור התעסוקה של נשים באוכלוסייה.

לוח 6: מקבלי קצבת נכות לפי הרכב התלויים ומצב משפחתי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

מצב משפחתי	סך הכל		הרכב התלויים				
	מספרים מוחלטים	אחוזים	ללא תלויים	ילד אחד	שני ילדים	בן זוג	בן זוג + 2 ילדים
סך הכל מספרים	246,259	100.0	163,152	19,633	24,627	15,107	7,300
סך הכל אחוזים			66.3	8.0	10.0	6.1	3.0
נשואים							
סך הכל	113,393	46.0	45,038	11,666	18,491	14,916	7,139
גברים	68,519	27.8	23,642	4,641	7,015	13,103	6,104
נשים משתכרות	30,272	12.3	13,325	4,657	7,313	1,813	1,035
עקרות בית	14,602	5.9	8,071	2,368	4,163	.	.
לא נשואים							
סך הכל	132,866	54.0	118,114	7,967	6,136	191	161
גברים	74,685	30.4	68,697	3,011	2,412	169	140
נשים משתכרות	58,181	23.6	49,417	4,956	3,724	22	21

קצבה לשירותים מיוחדים

■ עיקרי החוק

הקצבה לשירותים מיוחדים (להלן קצבת שר"מ) משולמת למבוטחים הזקוקים לעזרה בפעולות היומיום לפי מבחן ADL (לבישה, אכילה, רחצה, הפרשות וניידות בתוך הבית) ולעזרה במשק הבית לפי מבחן IADL¹⁰ (הכנת מזון, אחזקת בית, נטילת תרופות, סידורים מוסדיים וכספיים, קניות מחוץ לבית, הפעלת מכשירים), או שהם זקוקים להשגחה מתמדת למניעת סכנת חיים לעצמם או לאחרים¹¹. מי שמאושפז במוסד שניתנים בו שירותי רפואה, סיעוד או שיקום אינו זכאי לקצבה.

לקצבה עשויים להיות זכאים מי שמתגוררים בארץ ושלא הגיעו לגיל הפרישה לפני שהוגשה התביעה, אם מתקיים בהם אחד התנאים האלה:

- הם מקבלים קצבת נכות ושיעור הנכות הרפואית שלהם 60% ויותר (בסעיפי הליקוי המוכרים), ואינם מקבלים קצבה מיוחדת לנפגעי עבודה או תשלום בעד טיפול אישי או עזרה בבית על-פי חוק אחר.

10 מיוני 2014.

11 בדומה לתנאי הזכאות לפי חוק ביטוח סיעוד סעיף 223 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), התשנ"ה-1995.

- הם מטופלים בטיפול אקטיבי במחלות אונקולוגיות ותלויים בעזרת הזולת, או נזקקים לדיאליזה פעמיים בשבוע לפחות, או הושתל בגופם איבר (כליה, לב, לבלב, ריאה, כבד), או שעברו השתלת מוח עצם עצמונית או מתורם זר.
- נקבעה להם נכות רפואית בשיעור של 75% לפחות והכנסתם החודשית מעבודה אינה גבוהה מ-5 פעמים השכר הממוצע (48,365 ש"ח ב-2017), והם אינם מקבלים קצבה מיוחדת לנפגעי עבודה או תשלום בעד טיפול אישי או עזרה בבית על-פי חוק אחר.
- הם עולים חדשים (המחזיקים בתעודת עולה), שעדיין לא חלפה שנה ממועד עלייתם ארצה.
- הם מקבלים גמלת ניידות בתנאי שוועדה רפואית קבעה כי הם מוגבלים בניידות בשיעור 100%, או שהם מרותקים לכיסא גלגלים או זקוקים ומשתמשים בכיסא גלגלים.

בגיל פרישה מקבל שר"מ זכאי לבחור בין קצבת שר"מ לגמלת סיעוד.

■ גובה הקצבה לשירותים מיוחדים

הבסיס לקצבת שר"מ היא קצבת נכות מלאה ליחיד (25% מהסכום הבסיסי) בתוספת קח"ן (קצבה חודשית נוספת) גם היא על-פי קצבת נכות מלאה ליחיד. לקצבה שלוש רמות, הנקבעות בהתאם למידת התלות בעזרת הזולת¹²:

- מי שזקוק לעזרה רבה בעשיית רוב פעולות היומיום ברוב שעות היממה – קצבה בשיעור 50% מקצבת נכות מלאה ליחיד וקח"ן בשיעור 14% מקצבה מלאה ליחיד (1,095 ש"ח ו-306 ש"ח בהתאמה, ובסך הכל 1,401 ש"ח בחודש).
- מי שזקוק לעזרה רבה בעשיית כל פעולות היומיום ברוב שעות היממה – קצבה בשיעור של 111.9% וקח"ן בשיעור 28.5% (2,452 ש"ח ו-624 ש"ח בהתאמה ובסך הכל 3,076 ש"ח בחודש).
- מי שתלוי לחלוטין באדם אחר בעשיית כל פעולות היומיום בכל שעות היממה – קצבה בשיעור 188% וקח"ן בשיעור 42.5% (4,115 ש"ח ו-930 ש"ח בהתאמה ובסך הכל 5,045 ש"ח בחודש).
- מי שזקוק למכונת הנשמה באופן רצוף בכל שעות היום והלילה והוא מוגדר כתלוי לחלוטין בעזרת הזולת, זכאי לתוספת **נכה מונשם**, ששיעורה 83% מקצבת נכות מלאה – 1,817 ש"ח לחודש (מאפריל 2015).

■ מקבלי הקצבה לשירותים מיוחדים

בדצמבר 2017 קיבלו 59,877 איש קצבה לשירותים מיוחדים – עלייה של כ-9% לעומת דצמבר 2016; ל-7,161 בהם זו השנה הראשונה. לגידול המתמשך במספר מקבלי הקצבה (תרשים 3) כמה סיבות: (א) איכות הטיפול הרפואי לחולים קשים השתפרה ולכן תוחלת החיים שלהם גדלה וגדל מספרם של המוגדרים תלויים לחלוטין בעזרת הזולת. (ב) יושמה המלצת ועדת בן יהודה לבדיקת מבחני הזכאות לשר"מ (מ-2015) ונוסף מבחן ה-IADL למבחני הזכאות. המלצה

12 עד מרץ 2015, אז היו השיעורים 50%, 105% ו-175% מקצבת נכות מלאה ליחיד.

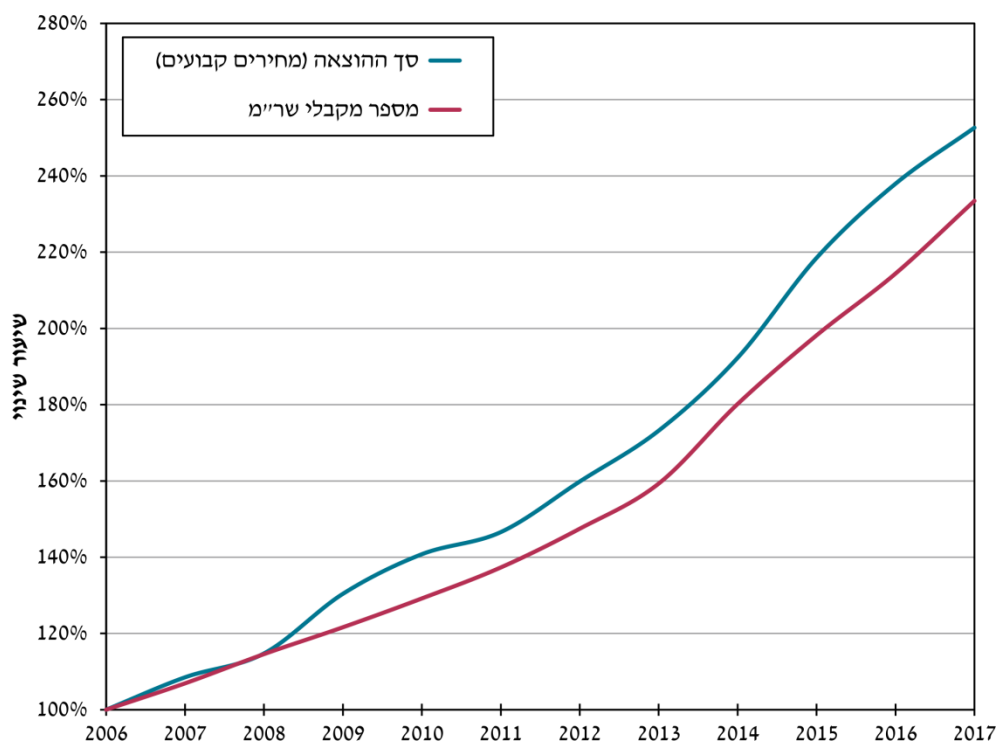
ביטוח נכות כללית

זו היטיבה בעיקר עם העיוורים ועם הסובלים מבעיות נפשיות. (ג) תחילת תשלום הקצבה הוקדמה ליום ה-91 להופעת הליקוי (ובלבד שהתביעה הוגשה לכל המאוחר בתוך 15 חודשים).

מבדיקה של מספר מקבלי הקצבה לאורך זמן עולה כי לאחר שב-2014 גדל מספרם הממוצע בשנה בעקבות הוספת מבחן ה-IADL, ב-2017 התמתן מעט הגידול – מ-10% ב-2015 ל-9% ב-2017 (תרשים 3). שיעור הגידול בהוצאה על שר"מ התמתן בין שתי השנים במידה גבוהה אף יותר (6% בין 2016 ל-2017 לעומת 14% בין 2014 ל-2015).

מרבית הזכאים לקצבה מקבלים גמלה אחת נוספת לפחות: כ-68% קיבלו גם קצבת נכות (מקבלי שר"מ רגיל) וכ-30% נוספים היו זכאים גם לקצבת זיקנה (מקבלי שר"מ קשישים) (לוחות 2 ו-7). שיעור הקשישים הגבוה בקרב מקבלי השר"מ הוא תוצאה של הירידה המתמשכת בשיעורי התמותה בישראל¹³, של ההבדלים בתנאי הזכאות בין קצבת שר"מ לגמלת סיעוד ושל ההעדפה של רבים מהם גמלה בכסף (שר"מ) על פני גמלה בעין (סיעוד).

תרשים 3: השינוי במספר מקבלי קצבת שר"מ ובסך ההוצאה, 2006-2017

13 ראו: משרד הבריאות (2014). סיבות המוות המובילות בישראל 2000-2011.

מבחינת הליקויים, למקבלי שר"מ יש הרבה יותר בעיות נוירולוגיות ופנימיות והרבה פחות בעיות נפשיות או פיגור, המאפיינות את מקבלי קצבת נכות (לוחות 5 ו-7), בין היתר משום שהמבחנים לקביעת דרגת הנכות הרפואית בודקים את הקושי הפיזי בביצוע פעולות היומיום והעזרה הדרושה לתפקוד במשק הבית. בקרב מקבלי השר"מ המיוחד, שכמחציתם עובדים, אפשר לזהות רבים עם בעיות פנימיות או אורוגניטליות לעומת שתי הקבוצות האחרות (שר"מ רגיל ושר"מ קשישים), ושכיחות נמוכה יותר של פיגור או בעיות נפשיות.

כ-14% ממקבלי השר"מ זכאים לקצבה בשל מצב רפואי מיוחד¹⁴ (8,355 מתוך 59,877) (לוח 8). מספר מקבלי הקצבה עולה עם הגיל ובני 55-64 מהווים כשליש מן המקבלים. בקרב התלויים לחלוטין בזולת בולט השיעור הגבוה של הצעירים – בין היתר בגלל רבים הסובלים מבעיות נוירולוגיות. מנגד, בקרב בני 65 ויותר קטן שיעורם של הזכאים בשל מצב רפואי מיוחד, מאחר שבעבור עילות אלה משולמת קצבה לתקופה זמנית בלבד.

לוח 7: מקבלי קצבת שר"מ לפי קבוצת הזכאות והליקוי העיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

ליקוי עיקרי	סך הכל		קבוצת זכאות (אחוזים)		
	מספרים מוחלטים	אחוזים	שר"מ רגיל	שר"מ מיוחד	שר"מ קשישים
סך הכל מספרים מוחלטים	59,877		43,008	2,665	14,204
סך הכל אחוזים		100.0	100.0	100.0	100.0
נפשי	2,768	6.8	7.1	0.7	7.2
פיגור שכלי	4,801	8.0	10.7	0.2	1.4
פנימי	14,737	24.6	22.3	50.4	26.9
אורוגניטלי	4,138	6.9	6.6	12.3	6.8
נוירולוגי	18,207	29.9	29.9	19.2	34.1
לוקומוטורי	4,864	8.1	7.5	5.7	10.5
חושי	8,915	14.9	15.8	10.8	12.8
אחר	139	0.2	0.2	0.8	0.3

מצבם הרפואי של מקבלי קצבת שר"מ חמור בהשוואה לכלל מקבלי קצבת הנכות: לכ-60% מהם נכות רפואית הגבוהה מ-90% לעומת כ-17% בקרב כלל המקבלים (לוח 9). למרות זאת, רק כ-9% בהם מעסיקים מטפל זר ונראה שהיתר מטופלים בידי בן משפחה. כצפוי, בקרב המעסיקים עובדים זרים, שיעור בעלי נכות הגבוהה מ-90% גבוה עוד יותר – כ-69%. בביטוח הלאומי אין מידע על מקבלי שר"מ המעסיקים מטפלת ישראלית, אך בנוגע לגמלת סיעוד ידוע שמספר העובדים הישראלים גבוה בכ-14% ממספר העובדים הזרים.

14 מקבלי שר"מ זכאים לקצבה באחת העילות האוטומוטיות, אך בגלל מצבם הקשה מי זכאים לקצבה בשיעור גבוה מהקבוע בתקנות – נספרים כתלויים בזולת.

ביטוח נכות כללית

לוח 8: מקבלי קצבת שר"מ לפי גיל ועילת הזכאות (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

עילת הזכאות	סך הכל		גיל (אחוזים)					
	מספרים מוחלטים	אחוזים	24-18	34-25	44-35	54-45	64-55	65 ויותר
סך הכל מספרים מוחלטים	59,877		5,043	5,964	6,908	9,979	18,147	13,451
סך הכל אחוזים		100.0	8.4	10.0	11.5	16.7	30.3	23.1
עוברים טיפול אקטיבי	5,008	100.0	2.2	5.7	13.6	24.8	41.1	12.5
נזקקים לדיאליזה	3,257	100.0	1.8	6.0	11.7	23.0	35.3	22.3
עברו השתלה	90	100.0	4.4	8.9	15.6	23.3	36.7	11.1
זקוקים לעזרה ברוב פעולות היומיום	26,478	100.0	6.8	9.4	12.1	17.4	32.4	21.9
זקוקים לעזרה בכל פעולות היומיום	11,738	100.0	5.6	9.3	10.3	15.4	29.1	30.3
תלויים לחלוטין בזולת	13,306	100.0	18.2	14.3	10.6	11.7	21.9	23.1

יותר ממחצית ממקבלי קצבת שר"מ נשואים, ומכאן עולה כי מצבם הרפואי של הנשואים קשה יותר משל מי שאינם נשואים.

לוח 9: מקבלי קצבת שר"מ לפי דרגת הנכות הרפואית. המצב המשפחתי והעסקת עובד זר (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

מצב משפחתי/ העסקת עובד זר	סך הכל		נכות רפואית לשר"מ (אחוזים)			
	מספרים מוחלטים	אחוזים	60%-69%	70%-79%	80%-89%	90%-100%
סך הכל מספרים מוחלטים	59,877		6,394	7,816	9,847	35,820
סך הכל אחוזים		100.0	10.7	13.1	16.4	59.8
נשואים						
סך הכל	31,343	100.0	8.1	11.0	17.3	63.6
מעסיקים עובד זר	2,452	100.0	4.4	8.8	18.8	68.0
ללא עובד זר	28,891	100.0	8.4	11.2	17.1	63.3
לא נשואים						
סך הכל	26,827	100.0	13.5	15.3	15.5	55.6
מעסיקים עובד זר	2,829	100.0	5.8	9.6	15.6	69.0
ללא עובד זר	25,705	100.0	14.3	16.0	15.5	54.2

גמלה לילד נכה

גמלה לילד נכה נועדה לסייע למשפחה המטפלת בילד עם צרכים מיוחדים בהוצאות הכרוכות בטיפול האישי והסיעודי הקשה בו או בכל טיפול אחר שנועד לשפר את תפקודו, ולעודד אותה לטפל בילד בבית ובקהילה.

■ תנאי הזכאות לגמלה

בתהליך קביעת הזכאות לגמלה שני שלבים. **בשלב הראשון** נבדקים התנאים המקדימים לזכאות: לילד (כהגדרתו בחוק הביטוח הלאומי), עדיין לא מלאו 18; הוא ילדו של מבוטח¹⁵ (או של מי שהיה מבוטח ונפטר בהיותו תושב ישראל); והוא אינו מוחזק במשפחת אומנה או במוסד¹⁶ (בתנאי פנימייה, שבו ניתנים שירותי ריפוי, סיעוד או שיקום¹⁷).

בשלב השני, רופא מומחה ברפואת ילדים בודק מטעם המוסד את הילד וקובע אם מתקיים בו אחד התנאים האלה:

- **הוא תלוי בעזרת הזולת**: ילד שכתוצאה ממחלה, תסמונת, תאונה או מום מלידה הוא תלוי בעזרת הזולת באופן חריג מהמקובל בקרב בני גילו בביצוע פעולות היומיום (לבישה, אכילה, רחצה, היגיינה אישית וניידות בבית). הזכאות מגיל 3.
- **הוא זקוק לנוכחות מתמדת או להשגחה קבועה**: ילד שעקב ליקוי רפואי חמור, מחלה כרונית קשה, הפרעת התנהגות חמורה או פיגור שכלי אי אפשר להשאירו בלא השגחה קבועה או שהוא זקוק לנוכחות מתמדת של הזולת, למניעת סכנת חיים לעצמו או לאחרים. הזכאות מגיל 90 יום.
- **הוא סובל מליקוי מיוחד הקבוע בתקנות**: עיכוב בהתפתחות, זקוק לסיוע בתקשורת, ירידה בשמיעה, ליקוי ראייה, אוטיזם או פסיכוזה, תסמונת דאון. הזכאות מיום הלידה.
- **הוא זקוק לטיפול רפואי מיוחד**: ילד שבגלל מחלה כרונית הוא זקוק לטיפול רפואי מיוחד (כמפורט בחוק). בשנים האחרונות נעשו כמה תיקונים בחוק, שהובילו להרחבת מספר הזכאים ולהגדלת הקצבה החודשית לילדים אלה. הבולטים שבהם: הרחבת העילות המזכות בגמלה (בעקבות ועדת אור-נוי); האחדת התוספת לדמי מחיה ועזרה בלימודים ל-20% מגובה הגמלה המלאה ותשלומה לכלל המקבלים; והגדלת שיעור הגמלה המשולמת לילדים התלויים לחלוטין בעזרת הזולת. הזכאות מגיל 90 יום.

■ גובה הגמלה

על-פי התקנות, סכום הגמלה נקבע (לכל סוג ליקוי¹⁸) כאחוז מקצבת נכות מלאה ליחיד, בשלוש רמות בסיסיות: 50%, 100% ו-188%. ילד שמתקיים בו יותר מתנאי זכאות אחד, יהיה זכאי לגמלה אחת בשיעור הגבוה בהן. סכום הגמלה בשיעור 100% היה ב-2017 2,189 ש"ח, שעליה התווספה קצבה חודשית נוספת (קח"ן) בשיעור 17% מקצבה מלאה ליחיד – 372 ש"ח. מי שזקוק למכונת הנשמה ברציפות בכל שעות היום והלילה והוא מוגדר כתלוי לחלוטין בעזרת הזולת, זכאי מאפריל 2015 לתוספת **נכה מונשם**, ששיעורה 83% מקצבת נכות מלאה – 1,817 ש"ח (מ-2015).

15 לרבות ילדים חורגים או מאומצים שעדיין לא מלאו להם 18 שנים.
 16 משפחת אומנה המחזיקה בילד עם צרכים מיוחדים זכאית לתמיכה ממוסד הרווחה.
 17 חוץ ממקרים מיוחדים שבהם הילד מוחזק במוסד שהוריו נושאים בכל הוצאות אחזקתו.
 18 בניגוד לקצבת נכות, המושפעת מאחוזי נכות רפואית ודרגת אי-כושר, אין הבדל בין מקבלי גמלה לילד נכה הזכאים באותה עילה. שיעורי הגמלה מופיעים בתקנות הביטוח הלאומי (ילד נכה), התשי"ע - 2010, סעיף 2: גמלה לסידורים מיוחדים.

ביטוח נכות כללית

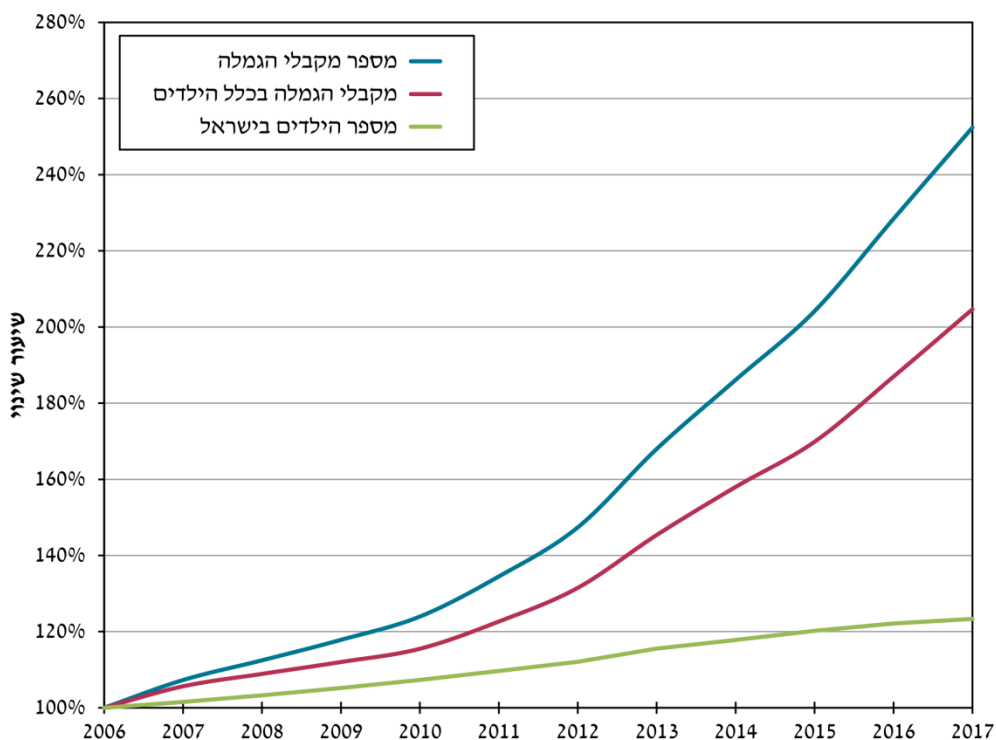
משפחה שבה שני ילדים או יותר המקבלים גמלה לילד נכה זכאית לתוספת של 50% (משיעור הגמלה לכל ילד) בעבור כל אחד מהילדים. משפחה שבה שני ילדים עם צרכים מיוחדים, שאחד מהם אינו זכאי לגמלה (משום שהוא שוהה במוסד או שהוא בן יותר מ-18) זכאית אף היא לתוספת זו בגין כל ילד.

ילדים שמלאו להם 18, והם עשויים להיות זכאים לקצבת נכות או לשר"מ, המוסד יוזם בעבורם תביעה לגמלאות אלה. תשלום הגמלה לילד נכה נמשך שלושה חודשים לאחר שמלאו להם 18, כדי לשמור על רצף התשלומים למשפחה.

■ ילדים מקבלי הגמלה

ב-2017 57,042 ילדים קיבלו גמלה לילד נכה – עלייה של כ-11% לעומת 2016. מ-2010 ניכרת עלייה מתמשכת במספר מקבלי הגמלה בהשוואה לגידול במספרם של כלל הילדים בישראל (תרשים 4). מגמה זו מוסברת בשלוש סיבות עיקריות: (א) יישום מסקנות ועדת אור-נוי; (ב) החזרת עילת ההשגחה לרשימת העילות המזכות בקצבה (מספר הילדים הזקוקים להשגחה הכפיל עצמו גם בשנה האחרונה); (ג) הגידול במספר הילדים המאובחנים על רצף האוטיות.

תרשים 4: השינוי במספר המקבלים גמלה לילד נכה והתפתחות אוכלוסיית הילדים, 2006-2017

מחקר ארצי על ילדים עם נכויות, שנעשה בשנים 1995-1997 בידי הביטוח הלאומי וגויינט-מכון ברוקדייל, העלה כי 7.7% מהילדים בישראל סובלים מבעיית תפקוד כרונית או זקוקים לטיפול רפואי קבוע למשך שנה או יותר. לפי אומדן זה, בדצמבר 2017 היו בישראל כ-198 אלף ילדים עם צרכים מיוחדים, כלומר רק כרבע מהילדים עם צרכים מיוחדים בישראל מקבלים גמלה לילד נכה.

בדומה להתפלגות כלל הילדים עם הצרכים המיוחדים בישראל¹⁹, כ-2/3 ממקבלי הגמלה לילד נכה הם בנים, בעיקר בגלל שכיחות האוטיזם הגבוהה יותר בקרבם בהשוואה לבנות (לוח 10). גיל הזכאות העיקרי הוא 6-13, בשל הגדרות הזכאות לגמלה, הבוחנות את העומס המוטל על ההורים בעקבות הטיפול בילד בהשוואה למקובל בקרב בני גילו והמושפעות גם מגיל המינימום הקבוע בתקנות בחלק מהעילות²⁰.

לוח 10: מקבלי גמלה לילד נכה לפי גיל. מין וקבוצת זכאות (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

גיל (אחוזים)					סך הכל		קבוצת זכאות
17-14	13-10	9-6	5-3	עד 3	מספרים מוחלטים	אחוזים	
13,697	13,737	14,593	10,517	4,498	57,042	100.0	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל אחוזים
63.3	69.1	69.2	67.8	59.7	66.7	38,071	בנים
10.4	10.3	9.5	6.1	1.7	8.7	4,935	סך הכל תלויים בעזרת הזולת
15.0	20.4	21.6	14.7	18.6	18.2	10,388	זקוקים לנוכחות / השגחה קבועה
28.1	31.3	32.9	41.7	28.8	32.6	18,613	עם ליקוי מיוחד
9.9	7.2	5.2	5.3	10.5	7.3	4,135	זקוקים לטיפול רפואי מיוחד
36.7	30.9	30.8	32.2	40.3	33.3	18,971	בנות
7.9	6.1	6.0	4.5	2.2	5.9	3,357	סך הכל תלויות בעזרת הזולת
9.8	8.5	9.8	9.5	11.9	9.6	5,474	זקוקות לנוכחות / השגחה קבועה
10.9	10.0	10.4	14.6	17.3	11.7	6,682	עם ליקוי מיוחד
8.1	6.4	4.7	3.7	8.9	6.1	3,458	זקוקות לטיפול רפואי מיוחד

טיפול בילד עם צרכים מיוחדים מקשה על ההורים, קל וחומר טיפול ביותר מילד נכה אחד. ב-2017 היו 6,058 משפחות שבהן יותר מילד אחד המקבל גמלה לילד נכה (בסך הכל 11,014 ילדים); ל-505 בהן יש לפחות שלושה ילדים עם צרכים מיוחדים. כ-28% מן הילדים הזכאים היו עם אוטיזם, כ-7% עם בעיות שמיעה, כ-1% עם ליקוי ראייה, כ-14% תלויים בעזרת הזולת וכ-20% היו זקוקים להשגחה או לנוכחות קבועה למניעת סכנת חיים לעצמם או לאחרים.

19 נאון ואחרים (2000). **ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים**. גויינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי.

20 באופן טבעי אצל ילדים, המוגבלות מורגשת וגדלה ככל שהם גדלים.

ביטוח נכות כללית

לפחות מ-2% מן הילדים היתה מטפלת עובדת זרה בביתם, ו-68% בהם היו תלויים לחלוטין בזולת בכל פעולות היומיום (אפשר לזהותם לפי שיעור הגמלה – 188%) (לוח 11). מספרם של אלה הוסיף לגדול ב-2017, כנראה משום שהגדלת הקצבה אפשרה ליותר משפחות לממן את העסקת המטפלת. שיעור הילדים שמשולמת בעבורם תוספת משפחה כמעט זהה בקרב מי שמעסיקים מטפלת זרה ומי שלא (19%-15%). כאמור, אין מידע בנוגע למעסיקים של עובד ישראלי.

לוח 11: מקבלי גמלה לילד נכה לפי שיעור הגמלה הבסיסי, העסקת עובד/ת זר/ה ומספר הילדים הנכים במשפחה (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

שיעור הגמלה הבסיסי (אחוזים)			סך הכל		העסקת עובד זר
188%	100%	50%	מספרים מוחלטים	אחוזים	
6,857	31,468	18,717	57,042		סך הכל מספרים מוחלטים
12.0	55.2	32.8	100.0		סך הכל אחוזים
67.9	29.3	2.9	100.0	731	מעסיקים עובד זר
52.7	44.6	2.7	100.0	112	סך הכל מהם: מקבלים גמלה מוגדלת למשפחות ילדים נכים
11.3	55.5	33.2	100.0	56,331	לא מעסיקים עובד זר
9.3	59.9	30.8	100.0	10,902	סך הכל מהם: מקבלים גמלה מוגדלת למשפחות ילדים נכים

גמלה למוגבלים בניידות

גמלת ניידות מעניקה תשלומים והטבות לנכים בעלי ליקויים ברגליים המגבילים אותם בניידות²¹. לגמלה זכאים תושבי ישראל בני 3-67, שוועדה רפואית של משרד הבריאות קבעה כי הם מוגבלים בניידות בשיעור של 40% לפחות לצמיתות (לבעלי רישיון נהיגה בתוקף) או בשיעור 60% ויותר לצמיתות (למי שאין רישיון נהיגה). הגמלה מוסיפה להיות משולמת גם לאחר גיל 67 והיא ממומנת מכספי אוצר המדינה על-פי הסכם שנחתם בין משרד האוצר לבין המוסד לביטוח לאומי.

הזכאות להטבות מוסיפה להתקיים גם לאחר גיל 67, אך מי שזכאי להשתתפות בהוצאות הניידות מכוח חוקים אחרים נשללת זכאותו להטבות מכוח הסכם הניידות.

21 כפוף לרשימת הליקויים המופיעה בתוספת א' להסכם הניידות.

אם המבוטח הוא אחד מאלה, הוא אינו זכאי להטבות הללו ועליו לבחור בגמלה אחת (שר"מ או ניידות, ילד נכה או ניידות): (א) הוא מקבל קצבה לשירותים מיוחדים בשיעור נמוך מ-100% ולא נקבעו לו 100% מוגבלות בניידות או שהוא אינו זקוק ומשתמש בכיסא גלגלים. (ב) ילד המקבל גמלה לילד נכה ולא מלאו לו 3 שנים, או שמלאו לו 3 שנים ולא נקבעה לו מוגבלות בניידות גבוהה מ-80%, או שהוא אינו זקוק ומשתמש בכיסא גלגלים.

משפחה שבה שני ילדים או יותר, שלכל אחד מהם נקבעו 80% לפחות מוגבלות בניידות או שנקבע כי הם אינם מסוגלים ללכת בכוחות עצמם, והם מתגוררים באותה דירה, עשויה להיות זכאית גם לגמלה לילד נכה וגם להטבות לפי הסכם הניידות, גם אם עדיין לא מלאו לילדים 3 שנים.

■ התשלומים וההטבות

● קצבה חודשית

משולמת לבעלי רכב להשתתפות בהוצאות השימוש ברכב (דלק, ביטוח הרכב והאביזרים, תיקונים ושירותים ואמצעי מיגון) או לחסרי רכב להוצאות הניידות, ומתעדכנת בהתאם להתייקרות של הוצאות החזקת רכב. מי שהמרחק מביתו למקום עבודתו וחזרה גבוהה מ-40 ק"מ זכאי לתוספת. לגמלה מלאה זכאי רק מוגבל בניידות המוגדר כמשתכר (עובד ומשתכר לפחות 25% מהשכר הממוצע, או שלו 80% מוגבלות בניידות ויותר, או שהוא זכאי לרכב לאביזרים מיוחדים). מי שאינו משתכר זכאי ל-50% מהגמלה המלאה.

● הלוואה עומדת

ניתנת לקונה רכב חדש, לשם מימון מלא או חלקי של המיסים החלים על הרכב. סכום הלוואה יהיה כסכום המיסים החלים על הרכב הקובע (כהגדרתו בחוק) שנקבע לנכה ובהתאם לרמת המוגבלות בניידות, ולא יותר מסכום המיסים החלים על הרכב הנרכש.

הלוואה ניתנת לבעל רשיון נהיגה אם חלפו 42 חודשים ממועד קבלת הלוואה הקודמת, למי שאין רשיון נהיגה – אם חלפו 48 חודשים, ולבעל רכב לאביזרים מיוחדים אם חלפו 60 חודשים. אם הרכב נגנב או ניזוק כליל בתאונה או שחלה החמרה במצב הרפואי והמכון הרפואי אישר צורך להחליפו, אפשר לקבל הלוואה עומדת חדשה.

מוגבל בניידות שאין לו רשיון נהיגה יקבל הלוואה עומדת בשיעור 75% מההלוואה לנוהג. הלוואה מוחזרת למוסד בכפוף לכללים שנקבעו.

● סיוע ברכישת הרכב הראשון (קרן הלוואות)

ניתן למי שהוועדה הרפואית קבעה כי הוא זקוק ומשתמש בכיסא גלגלים והמכון הרפואי לבטיחות בדרכים קבע כי דרוש לו רכב שאפשר להיכנס לתוכו או לנהוג בו בכיסא גלגלים (רכב לאביזרים מיוחדים), או למוגבל בניידות בשיעור 90% לפחות, עם רשיון נהיגה שלומד או עובד או נמצא בשיקום. הסיוע ניתן מקרן הלוואות, שיעורו 80% מערך הרכב ללא מיסים, והוא הופך למענק בתום חמש שנים.

ביטוח נכות כללית

• **הלוואה לרכישה והתקנה של אביזרים ברכב**

ניתנת למי שזקוק ומשתמש בכיסא גלגלים שהמכון הרפואי לבטיחות בדרכים קבע כי דרוש לו רכב לאביזרים מיוחדים. גובה ההלוואה 95% מערך האביזרים ועלות התקנתם, כולל המיסים החלים עליהם, ובעבור אביזרים חדשים בלבד. במקרה של רכב עם מתקן הרמה ניתן גם סיוע לרכישת המתקן.

• **החזר הוצאות לרכישה והתקנת אביזרים ברכב פרטי**

ניתן לבעל רשיון נהיגה בתוקף שהמכון לבטיחות בדרכים קבע כי דרושים לו אביזרים נוספים לצורך הנהיגה, בטיחות הנסיעה והשימוש ברכב, בעבור האביזרים שהותקנו.

■ **מקבלי גמלת ניידות – מאפיינים**

בדצמבר 2017 קיבלו 41,820 איש תשלומים והטבות – גידול של 4.7% לעומת דצמבר 2016; כ-65% בהם מקבלים גמלה נוספת מענף נכות ו-2,451 נוספים זכאים לקצבת נכות מענף נפגעי עבודה (לוחות 2 ו-3). אפשר להניח כי שאר הזכאים שאינם מקבלים גמלה נוספת משתכרים שכר גבוה השולל מהם את הקצבה או שהם נאלצים לוותר על גמלאות אחרות בשל הכפל עם ניידות. כ-62% ממקבלי גמלת ניידות הם גברים, אך שיעורן של הנשים שמוגבלותן גבוהה ביותר (90%-100%) גדול משיעור הגברים – 37% לעומת 31% בהתאמה.

לוח 12: מקבלי קצבת ניידות לפי נהיגה, בעלות על רכב וגודל הרכב (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

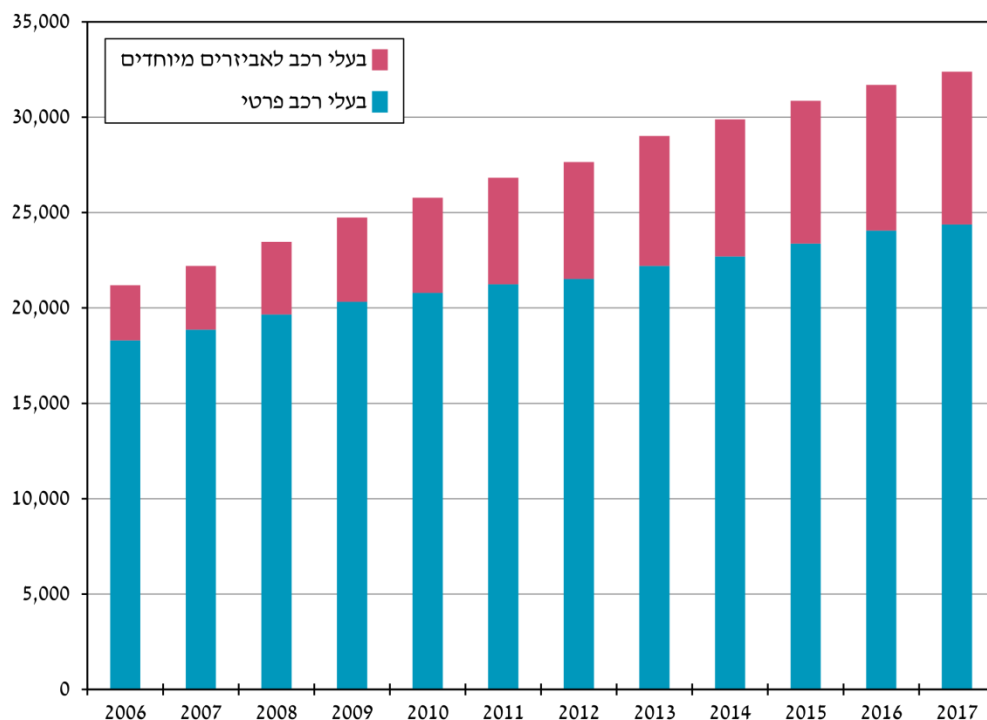
נהיגה (אחוזים)		סך הכל		בעלות על רכב / נפח מנוע
לא נוהג	נוהג בעצמו	אחוזים	מספרים מוחלטים	
18,700	23,120		41,820	סך הכל מספרים מוחלטים
44.7	55.3	100.0		סך הכל אחוזים בעלי רכב
22.5	77.5	100.0	12,332	1,300 סמ"ק
11.1	88.9	100.0	10,748	1,800 סמ"ק
16.9	83.1	100.0	1,538	2,000 סמ"ק
2.7	97.3	100.0	293	2,500 סמ"ק
69.6	30.4	100.0	8,019	ואן
100.0	.	100.0	8,890	חסרי רכב

היקף התשלומים וההטבות תלוי בבעלות על רכב, בגודל הרכב (המסווג לפי נפח המנוע) ובמידת עצמאותו של האדם (נוהג בעצמו או לא). כ-79% זכאים לגמלה כבעלי רכב ולכ-29% בהם רכב קטן (בעל נפח מנוע של עד 1300 סמ"ק) (לוח 12). כ-70% ממי שבבעלותם רכב נוהגים בעצמם. חריגים הם בעלי רכב ואן, שמרביתם דווקא אינם נוהגים בעצמם ברכב, כנראה בגלל מצבם הרפואי הקשה ותלותם בכיסא גלגלים.

למידת תלותו של האדם בכיסא גלגלים השפעה מכרעת על שיעור המוגבלות ועל גודל הרכב שנקבעו לו: ככל שהתלות גדולה יותר שיעור המוגבלות גבוה יותר והרכב יהיה גדול יותר (כדי שיוכל להיכנס לרכב בכיסא הגלגלים). יותר מ-91% מהמרותקים לכיסא גלגלים ועוד כ-45% מהזקוקים ומשתמשים בכיסא גלגלים, הם בעלי שיעור מוגבלות הגבוה מ-90% (לוח 13).

לאחר שנים שבהן ירד שיעור הזכאים שבבעלותם רכב פרטי ועלה שיעורם של המחזיקים ברכב לאביזרים מיוחדים, בין היתר בגלל היקף ההטבות לבעלי רכב כזה, ניכרת בארבע השנים האחרונות מגמת התייצבות בשיעורם של בעלי הרכב לאביזרים מיוחדים (תרשים 5). כיום רבע מבעלי הרכב הם בעלי רכב לאביזרים מיוחדים. נתון זה משפיע מאוד כמובן על היקף ההוצאה הציבורית על ביטוח נידות.

תרשים 5: בעלי רכב לאביזרים מיוחדים, 2006-2017

28% ממקבלי הגמלה אינם בגיל העבודה – כ-12% ילדים וכ-18% קשישים. רוב המקבלים (68%) סובלים משיתוקים בגפיים התחתונות (לוח 14). ככל שהגיל צעיר יותר שיעור המשותקים גבוה יותר ושיעור הסובלים מליקויים אחרים נמוך יותר, משום שמבוגרים סובלים גם ממוגבלויות המתפתחות עם הגיל בעוד שילדים סובלים בדרך כלל מליקויים מולדים.

ביטוח נכות כללית

לוח 13: מקבלי קצבת ניידות לפי דרגת המוגבלות, מין ותלות בכיסא גלגלים (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2017

דרגת מוגבלות (אחוזים)						סך הכל		תלות בכיסא גלגלים
100-90	89-80	79-70	69-60	59-50	49-40	אחוזים	מספרים מוחלטים	
14,014	11,047	5,125	3,941	3,653	4,040		41,820	סך הכל מספרים מוחלטים
33.5	26.4	12.3	9.4	8.7	9.7	100.0		סך הכל אחוזים
31.4	26.4	12.1	9.6	9.1	11.6	100.0	25,778	סך הכל גברים
90.9	8.4	0.3	0.1	0.1	0.2	100.0	4,648	סך הכל מרותקים
44.4	37.6	6.2	7.5	1.6	2.7	100.0	6,918	זקוקים ומשתמשים
5.5	26.9	18.8	13.6	15.6	19.6	100.0	14,212	ללא כיסא גלגלים
37.0	26.4	12.6	9.2	8.2	6.6	100.0	16,042	נשים סך הכל
91.6	7.7	0.3	0.3	0.1	0.1	100.0	3,422	מרותקות
46.3	36.1	5.9	7.5	2.4	1.9	100.0	4,913	זקוקות ומשתמשות
6.8	28.6	22.3	14.3	15.5	12.5	100.0	7,707	ללא כיסא גלגלים

לוח 14: מקבלי קצבת ניידות לפי גיל וליקוי עיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2017

גיל (אחוזים)							סך הכל		ליקוי עיקרי
67 ויותר	66-60	59-50	49-40	39-30	29-18	17-3	אחוזים	מספרים מוחלטים	
7,605	9,260	7,455	4,743	3,817	3,793	5,147		41,820	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
50.1	60.1	61.4	68.5	77.2	86.5	95.3	67.8	28,336	שיתוקים בגפיים התחתונות
22.7	19.9	16.9	12.4	9.7	5.1	0.8	14.4	6,021	הגבלת תנועת המפרקים
10.1	7.7	5.6	1.5	0.7	0.1	.	4.8	2,004	אי ספיקה בעורקים
4.8	4.4	5.8	5.8	3.9	2.3	1.0	4.2	1,758	קטיעות
3.7	2.7	4.3	5.0	3.5	1.5	1.0	3.2	1,330	נקיעות
3.7	2.2	2.3	2.4	1.5	0.6	0.4	2.1	872	מפרקים מדומים
4.1	2.0	2.6	2.5	1.6	0.9	0.5	2.2	923	קשיונות
0.8	1.0	1.1	2.0	2.0	2.9	1.1	1.4	567	אחר

גמלת הניידות מיועדת בין היתר לאפשר למקבליה לקיים אורח חיים רגיל, כולל השתלבות בתעסוקה. לכן מי שהמרחק מביתם למקום עבודתם וחזרה גבוה מ-40 ק"מ זכאים לתוספת לגמלה כפיצוי על ההוצאה על דלק. למרות זאת, רק כ-26% ממקבלי הגמלה עובדים, מרביתם בסמוך למקום מגוריהם, ורק ל-11% בהם משולמת תוספת בגין המרחק ממקום עבודתם.

■ גמלת ניידות בארץ ובעולם

בדיקה של ההטבות למוגבלים בניידות במדינות אחרות במערב מלמדת, כי רק במדינות ספורות יש הטבה ייחודית למוגבלים בניידות כפי שיש בישראל, והסיבה העיקרית היא הנגשה בלתי מספקת לנכים בתחבורה הציבורית בישראל לעומת מדינות אחרות, שבהן אפשרויות הניידות רבות: רכבות בינעירוניות ועירוניות ואוטובוסים ושירותי הסעה – עירוניים, בין-עירוניים וייעודיים. זאת ועוד: שבמדינות רבות התגמול לניידות כלול במסגרת ההטבות המשולמות לתלויים בזולת (המקבילות לקצבת שר"מ בישראל). בהשוואה למדינות שבהן משולם תגמול נפרד למוגבלים בניידות, ישראל היא המובילה במערב במגוון ובהיקף ההטבות המשולמות, בפער ניכר מהיתר – בחלקו כנראה בשל עלויות רכישת רכב בארץ ואחזקתו.

פיצוי לנפגעי גזת

■ עיקרי החוק

גזת (Tinea Capitis) היא מחלת עור פטרייתית הגורמת בדרך כלל לכתמים וגירויים בעור. כיום נעשה שימוש בגלולות או במשחות לטיפול במחלה, אך עד 1959 לא היתה לה תרופה יעילה ונעשה שימוש בהקרנות רנטגן, שתופעות הלוואי שלהן התבררו כחמורות.

ב-1994 התקבל בכנסת חוק הפיצויים לנפגעי גזת, שנועד לפצות את מי שטופלו בהקרנות בשנים 1946-1960 בידי המדינה, הסוכנות היהודית, קופות החולים או ההסתדרות הרפואית הדסה. את הפיצויים מממן אוצר המדינה והם משולמים בידי המוסד לביטוח לאומי.

לגמלה זכאי תושב ישראל שחלה בגזת ושועדת מומחים קבעה שבעקבות הטיפול בהקרנה הוא סובל מאחד מאלה: סרטן לסוגיו באזור הראש והצוואר; סרטן הדם; גידולים שפירים במוח; חוסר בשיער באזורי הצלקות בעור הקרקפת ושיעור נכותו הרפואית 5% ויותר. הזכאות לפיצוי אינה גורעת מהזכויות לגמלאות אחרות מביטוח לאומי ואינה תלויה בגילו של הזכאי.

■ גובה הפיצוי

- **קצבה חודשית:** משולמת למי שנקבעו לו 40% נכות רפואית ויותר. גובהה 25% מהשכר הממוצע על-פי חוק הביטוח הלאומי מוכפל באחוזי הנכות הרפואית. הסכום בדרגת נכות 100% ב-2017 – 2,418 ש"ח.
- **פיצוי חד-פעמי:** משולם לחולה עם 75% נכות רפואית ויותר בסכום של 184,873 ש"ח, ולחולה עם 74%-40% נכות רפואית מחצית הסכום – 92,437 ש"ח.
- **מענק מחליף קצבה:** משולם באופן חד-פעמי לחולה עם 39%-5% נכות רפואית. מחושב כאחוז מסכום הקצבה המלאה (בהתאם לאחוזי הנכות הרפואית שנקבעו), מוכפל ב-70.
- **מענק לשאירים:** משולם לבן זוג של חולה שנפטר שיש עימו ילד (בגובה 36 קצבאות חודשיות מלאות – 87,048 ש"ח), או לבן זוג של חולה שנפטר שאין עימו ילד או לילדו של חולה שנפטר (בגובה 60% מסכום המענק המלא לשאירים – 52,229 ש"ח).

ביטוח נכות כללית

■ מקבלי הפיצוי לנפגעי גזת

בסוף שנת 2017 הגיע מספר המקבלים קצבה חודשית לנפגעי גזת ל-4,650, בהם 268 שקיבלו אותה לראשונה בשנה זו (לוח 15). גילם הממוצע של הזכאים (71.7) גבוה למדי בשל תקופת הזכאות הקבועה בחוק. בניגוד למרבית הגמלאות שמשלם ענף נכות, רוב מקבלי קצבה זו (כ-60%) הם נשים, ככל הנראה בגלל מודעות עצמית גבוהה יותר לתופעות הלוואי ושיעור הישרדות גבוה יותר מהמחלה בהשוואה לגברים.

לוח 15: נפגעי גזת המקבלים קצבה חודשית. לפי גיל ומין (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

מין	גיל (אחוזים)				
	70 ויותר	69-65	64-60	59-50	סך הכל
סך הכל מספרים מוחלטים	2,692	1,409	534	15	4,650
סך הכל אחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
גברים	41.6	36.3	38.0	33.3	39.6
נשים	58.4	63.7	62.0	66.7	60.4

לוח 16: נפגעי גזת המקבלים קצבה חודשית. לפי דרגת הנכות הרפואית והליקוי המזכה* (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2017

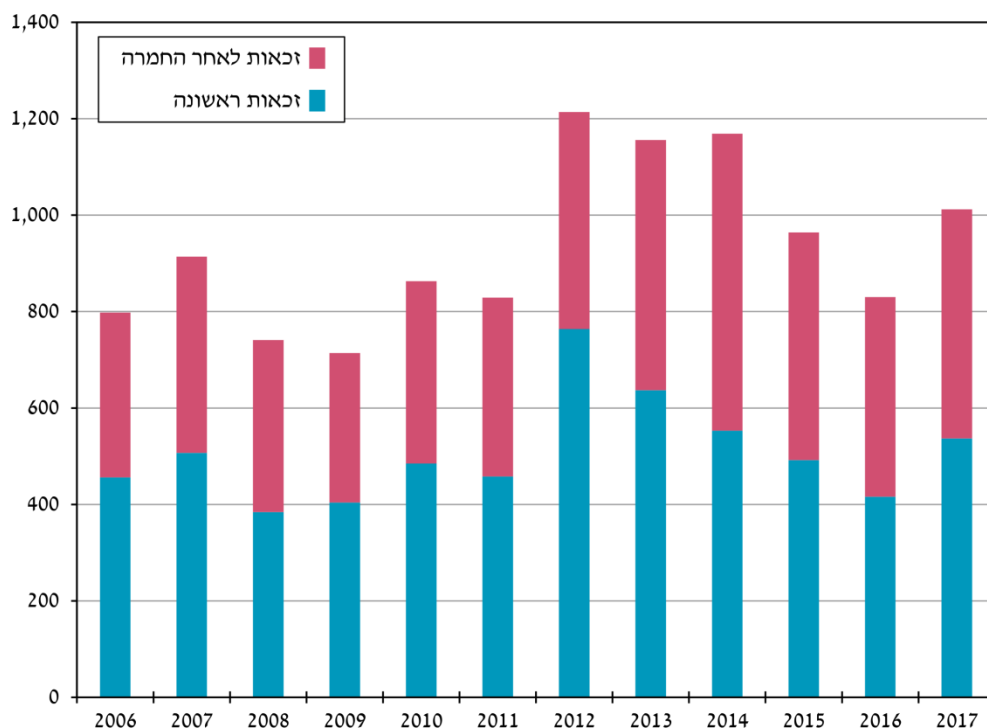
הליקוי המזכה	דרגת הנכות הרפואית (אחוזים)				סך הכל	
	100-80	79-60	59-50	49-40	אחוזים	מספרים מוחלטים
סך הכל מספרים מוחלטים	670	1,106	970	1,904		4,650
סך הכל אחוזים	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0.0	
פגימות בעור						
צלקות ופגימות בעור	20.0	36.4	48.5	50.7	42.4	1,973
התקרחות פנימי	1.6	6.3	15.0	32.2	18.0	839
בלוטות הלימפה	29.4	16.3	7.8	0.5	10.0	463
אחר	4.2	6.5	7.3	6.2	6.2	289
נוירולוגי	42.2	33.3	21.1	9.7	22.4	1,040
אחר	2.5	1.2	0.3	0.7	1.0	46

* הליקוי המזכה הוא לא בהכרח הליקוי הדומיננטי. לדוגמה, לכ-30% ממקבלי הקצבה הליקוי הדומיננטי הוא נפשי, שאינו בא לידי ביטוי כלל בלוח.

מרבית מקבלי הקצבה החודשית (כ-60%) סובלים מפגימות בעור ושיעור הנכות שלהם נמוך, כ-16% סובלים מליקוי פנימי ושיעור הנכות שלהם גבוה יותר (בדרך כלל אלה חולי הסרטן הקשים) (לוח 16). מלבד ההבדלים באחוזי הנכות המוגדרים בחוק, יש כנראה בין חולים אלה הבדלים גם בתוחלת החיים.

בתרשים 6 מוצגים התפלגות התשלומים לנפגעי גזות ומספר מקבלי הפיצויים, על-פי הזכאות הראשונה לפיצויים והזכאות המוגדלת לאחר החמרת המצב. התשלומים בתרשים נזקפים לשנה שבה שולמו, ומי שאושרו להם שיעורי נכות רפואית גבוהים יותר לאחר תביעה חוזרת, נספרים כמקבלי פיצויים במועד החדש. מספר מקבלי הפיצויים בעלייה מ-2012, בגלל הגידול במספר הזכאים לראשונה (בעיקר ב-2012-2013) והגידול במספר הזכאים לפיצוי מוגדל בעקבות החמרה במצב הרפואי (בעיקר ב-2013-2016). סיבה אפשרית נוספת לגידול היא הרחבת הפעילות למיצוי זכויות של נפגעי גזות. ב-2017 עלה גם היקף התשלומים וגם מספר המקבלים לעומת 2016 – הן המקבלים לראשונה את הפיצוי והן מי שהוחמר מצבם.

תרשים 6: נפגעי גזות שקיבלו מענקים, 2006-2017

פיצוי לנפגעי פוליו

■ עיקרי החוק

מחלת הפוליו (Poliomyelitis) פוגעת בתאי העצב התנועתיים שבחוט השדרה ועקב כך נפגעים סיבי העצבים והשרירים. כמחצית מן החולים מחלימים לחלוטין מהנגיף וכמחצית סובלים ממוגבלויות בדרגה משתנה. על-פי חוק הפיצויים לנפגעי פוליו שהתקבל ב-2007, זכאי לפיצוי

ביטוח נכות כללית

מי שחלה בנגיף הפוליו בשטח ישראל או שעבר טיפול רפואי בשטחה עד סוף שנת 1969²², ורופא מטעם הביטוח הלאומי קבע כי הוא סובל מנכות רפואית או ממוגבלות בניידות שנגרמו מהמחלה או מהחמרה בה שנים לאחר מכן (תסמונת פוסט-פוליו²³). פיצוי זה ממומן מאוצר המדינה ונועד לבטא את מחויבותה של המדינה לנפגעים.

■ גובה הפיצוי

- **קצבה חודשית**: משולמת למי שנקבעו לו 20% נכות רפואית או יותר, בהתאם לאחוזי הנכות. קצבה מלאה שיעורה 50% מהשכר הממוצע על פי חוק הביטוח הלאומי – 4,837 ש"ח.
- **פיצוי חד-פעמי**: משולם למי שנקבעו לו אחוזי נכות רפואית לצמיתות: עד 74% – 60,465 ש"ח, 94%-75% – 120,933 ש"ח, יותר מ-95% – 145,119 ש"ח.
- **מענק מחליף לקצבה**: משולם למי שנקבעו לו אחוזי נכות רפואית בשיעור הנמוך מ-20%, באופן יחסי לאחוזי הנכות (מתוך הקצבה החודשית המלאה) ומוכפל ב-70 (תרשים 7).

נוסף על תשלומים אלה, המדינה משתתפת במימון טיפולים רפואיים, אביזרים ומכשירים רפואיים הנדרשים לנפגעי הפוליו לניהול שגרת חיים תקינה ושאינם נכללים בסל הבריאות. חשוב לציין כי הזכאות לפיצוי אינה גורעת מהזכויות לגמלאות אחרות בביטוח לאומי ואינה תלויה בגילו של הזכאי.

■ מקבלי הקצבה לנפגעי פוליו

בדצמבר 2017 הגיע מספר מקבלי הקצבה ל-4,155 – ירידה לעומת 2016. ב-2017 התווספו 26 אנשים למקבלי הקצבה לראשונה. בגלל אופי הקצבה, מספר המקבלים יורד במעט מדי שנה אך מספר המצטרפים החדשים גדל. 73% מן המקבלים מקבלים גמלה אחת נוספת לפחות מענף נכות (לוח 3).

מרבית נפגעי הפוליו חלו בראשית ימיה של המדינה, לפני שנכנס לשימוש החיסון נגד פוליו ב-1961. עם זאת, ידוע גם על מקרים ספורים שהופיעו לאחר מכן, כנראה בילדים או בוגרים שלא חוסנו (לוח 17). ממצא זה יכול להסביר את גילם הממוצע המבוגר יחסית של מקבלי הקצבה – 65. היתר הם בעיקר אנשים שחלו מחוץ לגבולות המדינה וטופלו בארץ או מי שסובלים מהתפרצות מאוחרת של המחלה, בהם גם כאלה שחלו כיוון שלא חוסנו.

כמחצית ממקבלי הקצבה החודשית סובלים מתסמונת פוסט-פוליו – תסמונת העלולה להתפרץ עד 45 שנה לאחר ההידבקות בנגיף. חלקם של בעלי אחוזי נכות רפואית גבוהים הסובלים מהפרעות בעצבים הקרניאליים (עצבי הגולגולת) ותסמונת פוסט-פוליו, גבוה מחלקם בקרב

22 עד פברואר 2012, רק מי שחלה בשטח מדינת ישראל היה זכאי לפיצוי.

23 תסמונת פוסט-פוליו נגרמת משחיקת תאי העצב ומאופיינת בירידה בפעילות השרירים המלווה בחולשה וכאבים.

הסובלים משיתוקים בגפיים ופגיונות בעצמות (לוח 18). מאז הוחל החוק, תשלומי המענקים לנפגעים קטנים מדי שנה (תרשים 7).

לוח 17: נפגעי פוליו המקבלים קצבה חודשית, לפי מין ומועד הופעת המחלה (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2017

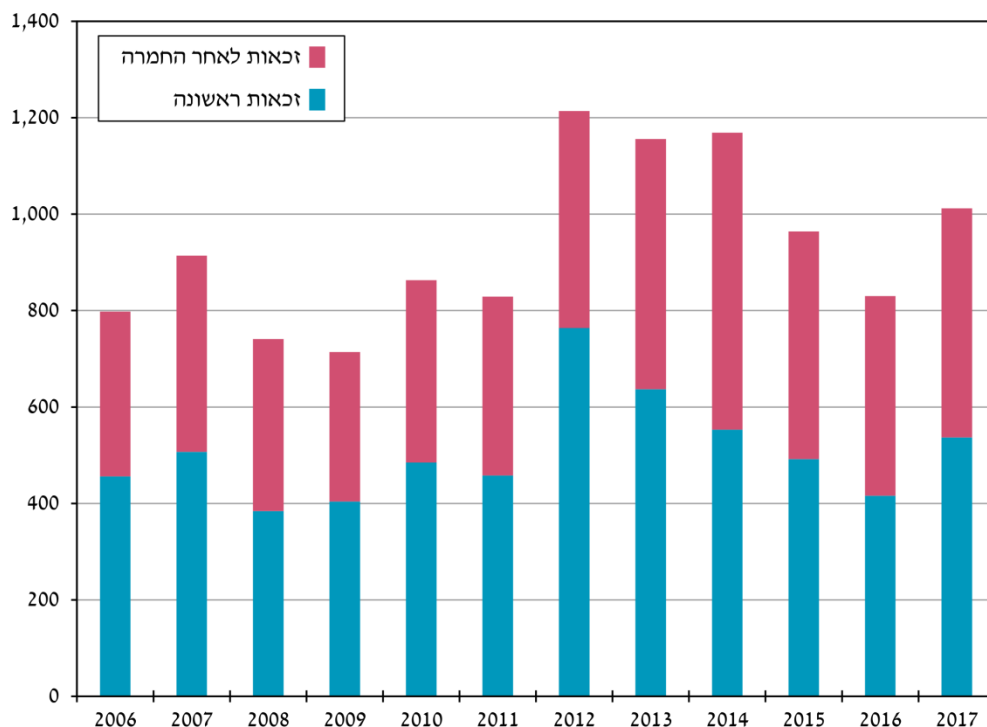
מין (אחוזים)		סך הכל		מועד הופעת המחלה
נשים	גברים	אחוזים	מספרים מוחלטים	
1,844	2,311		4,155	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
10.6	8.7	9.6	397	לפני הקמת המדינה
75.8	72.3	73.8	3,066	1959-1948
7.9	11.1	9.7	402	1969-1960
3.0	4.9	4.1	169	1979-1970
2.7	3.1	2.9	121	1980 עד היום

לוח 18: נפגעי פוליו המקבלים קצבה חודשית, לפי הליקוי המזכה ודרגת הנכות הרפואית (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2017

נכות רפואית (אחוזים)						סך הכל		הליקוי המזכה
100-90	89-80	79-70	69-60	59-50	49-20	אחוזים	מספרים מוחלטים	
957	1,313	171	275	476	963		4,155	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
32.3	12.3	15.8	14.9	12.4	11.4	17.0	708	הפרעות בעצבים הקרניאליים
1.7	5.1	36.8	46.6	26.7	65.0	24.7	1,027	שיתוק בעצבי הגפיים
5.9	5.0	7.6	12.4	8.8	15.5	8.6	359	מחלות ופגיונות בעצמות
60.2	77.6	39.8	26.2	52.1	8.1	49.6	2,061	פוסט-פוליו

ביטוח נכות כללית

תרשים 7: נפגעי פוליו שקיבלו מענקים, 2007-2017

* מי שנקבעו להם אחוזי נכות רפואית גבוהים יותר לאחר שהגישו תביעה חוזרת, נמנו כזכאים לפיצויים במועד הזכאות המחודשת.

היקף התשלומים

בשנת 2017 שולמו בענף נכות סך של כ-15.3 מיליארד ש"ח – עלייה ריאלית של 6.7% לעומת 2016. עיקר הגידול נובע מהשינויים במבחני הזכאות ובתנאי הזכאות לקצבאות שר"מ וילד נכה. התפלגות ההוצאה לפי סוג התשלום מראה כי חלקם של התשלומים לגמלאות הנכות והשיקום הוסיף לרדת גם ב-2017 והגיע לכ-62% מההוצאה בענף (לוח 19). לנפגעי גזת שולמו כ-150,840 אלף ש"ח ולנפגעי פוליו כ-170,746 אלף ש"ח. מ-2013 חלקם של תשלומי הגמלאות בענף נכות בכלל תשלומי גמלאות הביטוח הלאומי נותר יציב וב-2017 היה 18.5% מסך הגמלאות (לוח 20).

ככלל, על אף העלייה הריאלית בתשלומי הגמלאות, גם ב-2017 נמשכה מגמת השחיקה של גמלאות הנכות (נכות כללית, שר"מ וילד נכה) בהשוואה לשכר הממוצע במשק – תוצאה של ההבדלים בין מנגנוני עדכון הקצבה לגידול בשכר.

גובה קצבת הנכות הממוצעת (כולל הקח"ן) מושפע ממשתנים רבים: (א) שיעור הזכאים לגמלה מלאה; (ב) שיעור הזכאים לתוספת בעבור התלויים בהם; (ג) שיעור הזכאים שיש להם הכנסות מעבודה או הכנסות שלא מעבודה; (ד) שיעור המקבלים קצבת עידוד. ב-2016 הקצבה הממוצעת

היתה 2,916 ש"ח לחודש, שהם כ-29.6% מהשכר הממוצע, לעומת 29.9% ממנו ב-2016 (לוח 21).

לוח 19: התשלומים בענף נכות כללית לפי סוג הגמלה (אחוזים), 2017-2013

שנה	סך הכל	נכות ושיקום	שירותים מיוחדים	ילד נכה	ניידות	אחר *
2013	100.0	66.8	10.8	9.9	11.6	0.9
2014	100.0	66.1	11.3	10.4	11.3	0.9
2015	100.0	63.9	12.3	12.0	11.1	0.7
2016	100.0	62.8	12.9	12.4	11.3	0.6
2017	100.0	62.2	12.7	12.2	11.0	*1.9

* התשלומים האחרים כוללים את התשלומים לנפגעי הגזות והפוליו, תוספות לנכים מונשמים ותגמולי נכות על חשבון אוצר המדינה.

לוח 20: התשלומים בענף נכות כללית וחלקם בכלל גמלאות הביטוח הלאומי, 2017-2013

שנה	תשלומי ענף נכות כללית	
	אלפי ש"ח (מחירי 2017)	שיעור גידול שנתי ריאלי (אחוזים)
2013	12,164,609	3.5
2014	12,884,715	5.9
2015	13,524,072	5.0
2016	14,128,173	4.5
2017	15,286,690	6.7

הקצבה הממוצעת לשירותים מיוחדים (כולל הקח"ן) היתה ב-2017 2,540 ש"ח (לוח 22). עלייה זו לעומת 2015 נובעת בעיקר מן התוספת שניתנה לזכאים בשתי הרמות הגבוהות, לאחר העלייה בשכר המינימום. עם זאת, כאחוז מהשכר הממוצע הקצבה יורדת כל שנה.

לוח 21: קצבת נכות ממוצעת לחודש (מהירים שוטפים, מהירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2017-2013

שנה	מהירים שוטפים (ש"ח)	מהירים קבועים (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2013	2,807	2,794	31.2
2014	2,867	2,840	31.3
2015	2,862	2,853	30.6
2016	2,859	2,866	29.9
2017	2,916	2,916	29.6

ביטוח נכות כללית

לוח 22: קצבת ער"מ ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2013-2017

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2017 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2013	2,482	2,471	27.6
2014	2,464	2,441	26.9
2015	2,509	2,502	26.8
2016	2,541	2,547	26.6
2017	2,540	2,540	25.8

גובה הגמלה הממוצעת לילד נכה (כולל הקח"ן) מושפע משלושה שינויים שהתרחשו בשנים האחרונות: (א) האחדה של התוספת ללימודים ולדמי מחיה (בעקבות המלצות ועדת אור-נוי), ותשלום תוספת לימודים לכלל מקבלי הגמלה²⁴. (ב) הגידול במקבלי הקצבה התלויים לחלוטין בזולת. (ג) הגידול החד במקבלי הקצבה הזקוקים להשגחה. ב-2017 גובה הגמלה הממוצעת לא השתנה במונחים ריאליים לעומת 2016 (2,547 ש"ח), אך כאחוז מהשכר הממוצע ירד ב-0.3% (לוח 23).

גם גמלת הניידות הממוצעת והקצבאות לנפגעי גזזת ולנפגעי פוליו ירדו כאחוז מהשכר הממוצע: גמלת הניידות הגיעה ב-2017 ל-2,135 ש"ח בחודש, שהם 21.7% מהשכר הממוצע לעומת 22.3% ממנו ב-2016 (לוח 24), הקצבה הממוצעת לנפגעי גזזת היתה 1,416 ש"ח בחודש – לעומת 1,384 ש"ח ב-2016, ולנפגעי פוליו – 3,341 ש"ח לעומת 3,257 ש"ח.

לוח 23: גמלה לילד נכה ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2013-2017

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2017 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2013	2,439	2,428	27.1
2014	2,414	2,392	26.4
2015	2,549	2,541	27.3
2016	2,542	2,548	26.6
2017	2,547	2,547	25.8

לוח 24: קצבת ניידות ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2013-2017

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2017 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2013	2,137	2,127	23.1
2014	2,143	2,123	23.4
2015	2,139	2,132	22.8
2016	2,136	2,142	22.3
2017	2,135	2,135	21.7

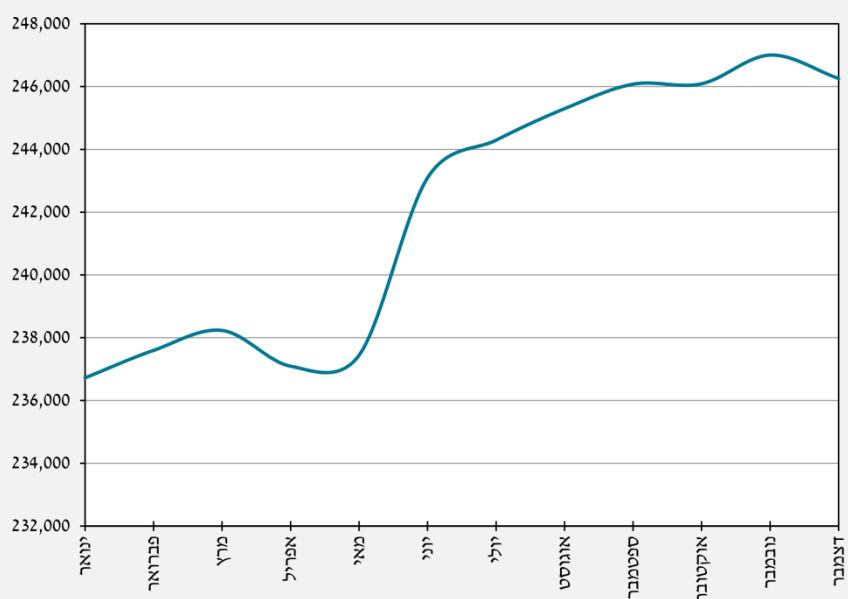
24 ילדים שמלאו להם 14 לפני החלת התקנות החדשות זכאים עדיין לתוספת הנפרדת ללימודים ולמחיה ששולמה עד אז.

תיבה 1 חוק ההסדרים 2017 – "תיקון 300 מיליון"

במסגרת חוק ההסדרים לשנת 2017 הוחלט להקצות סכום של 300 מיליון ש"ח לתיקונים בחוק שנועדו לשפר את מצבם של מקבלי קצבת נכות כללית. התיקונים היו אמורים להיכנס לתוקף ב-1 בינואר 2017. המוסד קיבל שישה חודשים כדי להיערך ליישומם, כך שחלקם הוחלו ביולי 2017 וחלקם הוחלו למפרע ממרץ 2017.

ההצעות לתיקונים עלו מתוך דיונים פנימיים בביטוח הלאומי, פרסום "קול קורא" לציבור הרחב, ופגישות עם עמותות ונציגי ארגוני הנכים. בסופו של דבר התקבלו שלוש החלטות: להגדיל את שיעורי הקצבה החודשית הנוספת (קח"ן), לאפשר תשלום קצבה גם בתקופת תשלום דמי מחלה, ולתקן כמה תיקונים ב"חוק לרון".

תרשים 1: מקבלי קצבת נכות כללית. ינואר עד דצמבר 2017

בעקבות התיקונים זינק מספר מקבלי קצבת נכות ב-2.4% (תרשים 1), כמו גם היקף התשלומים במרץ ב-19% וביוולי ב-3.7% נוספים¹.

הרחבת הזכאות לקה"ן (קצבה הודשית נוספת)

הקצבה החודשית הנוספת (קה"ן) הוגדלה לכ-190 אלף מבוטחים בסכומים של 150-44 ש"ח על-פי שיעור הנכות הרפואית. בכך הגדילו התוספות את קצבת הנכות לסכומים של 2,500-2,800 ש"ח לחודש (לוח 1).

לוח 1: סכומי הקה"ן לפי שיעור הנכות הרפואית, לפני השינוי ולאחריו

שיעור הנכות הרפואית	קה"ן ישן (ש"ח)	סכום התוספת (ש"ח)	קה"ן חדש (ש"ח)
40%-49%	0 ש"ח	150 ש"ח	150 ש"ח
40%-49% לפי סעיפי ליקוי א(1), 33, 91	252 ש"ח	98 ש"ח	350 ש"ח
50%-69%	252 ש"ח	98 ש"ח	350 ש"ח
70%-79%	306 ש"ח	44 ש"ח	350 ש"ח
80%-100%	372 ש"ח	78 ש"ח	450 ש"ח

זכאות לקצבת נכות גם בתקופת תשלום דמי מחלה

קצבת הנכות החלה להיות משולמת גם למי שמקבל דמי מחלה מהמעסיק. דמי המחלה יופחתו רק לצורך בדיקת תאריך הקובע ולאחר מכן יובאו בחשבון כהכנסה מעבודה. כל המבוטחים שקצבתם לא שולמה ב-2016 בגלל דמי מחלה, (קיבלו מכתב לחידוש תהליך הבדיקה לזכאות).

תיקונים בחוק לרון

- **בוטלה חובת הבדיקה מחדש לזכאות לדרגת אי-כושר**, ומי שיש לו דרגת אי כושר בתוקף יוסיף לקבל את הקצבה ללא בדיקה מחדש.
- **הדיסריגרד הועלה מ-21% ל-29%** מהשכר הממוצע: אדם יכול להשתכר עד 2,745 ש"ח (29% מהשכר הממוצע) מבלי שקצבתו תיפגע (לעומת 1,987 ש"ח שהם 21% מהשכר הממוצע עד אז). סכום הקצבה עם השכר מעבודה יהיה בגובה שכר המינימום לפחות.
- **בוטלה ההבחנה בין שתי קבוצות הזכאות** (שהופעלה בעקבות חוק לרון) ונקבע רף הכנסה אחיד לזכאות לקצבה של 60% מהשכר הממוצע (מיוולי 2017).
- **נכים קשים יכולים להתחיל לקבל קצבה מהיום ה-31** לאירוע המזכה בקצבה, במקום מהיום ה-91 כפי שהיה עד כה.
- **בוטלה "קצבת עידוד"**, כך שמי שהכנסתו גבוהה מ-60% מהשכר הממוצע יוסיף לקבל קצבת נכות ואף יוכל להגדיל את הכנסותיו ללא צורך ב-12 חודשי ותק. קצבת הנכות תופסק רק למי שהכנסתו תהיה מ-8,891 ש"ח (בהתאם להרכב המשפחה).